

**FONETIK-FONEMIK NUTQ KAMCHILIGIGA EGA BO'LGAN
BOLALARDA YOZMA NUTQ KAMCHILIKLARINI OLDINI
OLISHDA RIVOJLANTIRUVCHI METODIKALAR**

Nizamova Malika Ravshan Qizi

Nizomiy nomidagi Toshkent Davlat Pedagogika Universiteti

Maxsus pedagogika va inkluziv ta'lim fakulteti

Logopediya yo'nalishi talabasi

ANNOTATSIYA: *Ushbu maqola fonetik-fonematik nutq kamchiliklari kelib chiqishi sabablari hamda yozma nutq kamchiliklari turlari va kelib chiqish sabablariga oid rivojlantiruvchi metodikalar haqida yoritilgan.*

Kalit so'zlar: *Fonetik va fonematik nutq, rivojlantiruvchi metodika, diagnostika, patologiya*

ANNOTATION: *The article describes the causes of phonetic-phonemic speech defects and development methods of types of written speech defects and their causes*

Key words: *Logarithmic, a child with a pronunciation defect, speech, syllables, rhythm.*

Bolalarda nutqning fonetik-fonemik rivojlanmaganligi (FFNR). Ushbu kasallik defektolog tomonidan davolanadi. Umumiy ma'lumot Boladi FFNRning asosiy sabablari Bolalarda FFNR tasnifi Bolalarda FFNR ning asosiy belgilari FFN diagnostikasi (fonetik-fonemik rivojlanmaganlik) Bolalarda FFNni tuzatish Prognoz va oldini olish umumiy ma'lumotlar. Nutqning fonetik-fonemik rivojlanmaganligi (FFNR, FFN) - fonemalarni (tovushlarning ma'lum kombinatsiyalarini) idrok etishning buzilishi natijasida bolalar nutqining buzilishi. Shu bilan birga, bolaning eshitish va aql-idroki saqlanib qoladi. SM-Klinikaning bolalar bo'limi mutaxassislari fonetik va fonemik nutqni rivojlanmagan (FFNR) bolalarni kompleks tekshiruvdan o'tkazadilar va ularning

individual xususiyatlariga muvofiq tuzatish dasturini tuzadilar. Nutqda FFNR bilan tovushlarning aralashmalari, almashtirishlari va buzilishlari qayd etiladi. Agar siz ushbu qoidabuzarlikni tuzatishga e'tibor bermasangiz, vaziyat yomonlashishi mumkin, bu esa o'rganish va tengdoshlar bilan muloqot qilishda qiyinchiliklarga olib keladi. FFNR ham maktab yoshida disgrafiya va disleksiya rivojlanishi uchun muhim xavf omilidir. **Bolada FFNRning asosiy sabablari** FFNR rivojlanishining eng keng tarqalgan sabablari orasida og'ir homiladorlik, onaning kasalliklari yoki intoksikatsiyasi bilan bog'liq bo'lgan intrauterin rivojlanish patologiyalari ajralib turadi. Vaziyat tug'ilish va tug'ilishning og'ir travmasi, shuningdek hayotning birinchi yillarida yuzaga kelgan turli xil patologik holatlar: neyroinfektsiyalar, og'ir virusli kasalliklar, miya travmatik shikastlanishlari, shuningdek, og'ir psixo-emotsional qo'zg'alishlar va surunkali stress tufayli yuzaga kelishi mumkin. FFNRga irsiy moyillik haqida dalillar mavjud. **Bolalarda FFNR tasnifi**

Asosiy belgilarning og'irligiga qarab, shifokorlar bolalarda nutqning fonetik va fonemik rivojlanmaganligining uch darajasini ajratadilar oson: so'zlarning bo'g'in tuzilishi saqlanib qoladi, bitta talaffuz nuqsonlari, qoida tariqasida, artikulyatsiya uchun eng qiyin tovushlar bilan bog'liq; o'rta: bola turli guruhlardagi tovushlarning ko'pini ajratish va talaffuz qilishda qiynaladi; shu bilan birga, og'zaki nutq funksiyasi, umuman, to'g'ri shakllanadi. og'ir: tovush ketma-ketligining jiddiy buzilishi: bola tovushlarni qulog'i bilan ajrata olmaydi, ularni takrorlay olmaydi, ularni alohida so'z bilan ajrata olmaydi, ularning ketma-ketligini aniqlay olmaydi. Bola so'zlardagi tovush birikmalarini to'liq ajrata olmaganligi sababli, u ularni takrorlashda ham qiynaladi. Fonetik-fonemik kam rivojlanganlikning asosiy belgilari: ba'zi tovushlarning buzilishi; artikulyatsiya qilish qiyin bo'lgan tovushlarni oddiy tovushlar bilan almashtirish ("l" uchun "r" va boshqalar); ba'zi fonemalarning loyqa, loyqa talaffuzi, ularning bitta tushunarsiz tovushga qo'shilib ketishigacha; qattiq va yumshoq, kar va jarangli tovushlar o'rtasida farq yo'q. Semptomlar doimiy yoki vaqti-vaqti bilan paydo bo'lishi mumkin. Shu bilan birga, bolaning so'z boyligi ko'p hollarda yosh normasiga mos keladi. Yordamchi belgilar sifatida xotira, e'tibor va qat'iyatlilik, fikrlash

jarayonlarining sekinlashishi, mavhum tushunchalar va umumlashmalardan foydalanishda qiyinchiliklar bo'lishi mumkin. Nutq — fikr bayon qilish vositasi bo'lib, og'zaki va yozma shaklda ifodalanadi. Tafakkur nutq yordamida ro'y berib, shu tufayli kishilar bir-birlari bilan aloqa bog'laydilar. Og'zaki nutq pauza, urg'u, intonatsiya va tovushlar orqali tinglovchiga borib yetsa, yozma nutq, harf va so'zlarning ma'lum qonuniyat asosida o'zaro birikuvi, tinish belgilari, har xil ajratishlar, gaplarni grammatik jihatdan aniq va tovushlarni bayon qilish orqali yetib boradi. Nutq terapevtlari FFNRni turli qiyinchiliklar bilan tashxislashadi. Masalan, bilan: rinolaliya, dislaliya, dizartriya yoki alaliya. Alohida-alohida, bu kontsepsiya nutq buzilishlarining sabablarini tushuntirmaydi va qo'shimcha kasallikni talab qiladi. Ushbu atama bolalar bog'chalarida yoki logopediya maktablarida alohida tuzatish guruhlarini va FFNR sindromi bo'lgan alohida bolalar va nutqi umumiy rivojlanmagan bolalar, shuningdek, duduqlanishi bo'lgan chaqaloqlarni yaratish uchun yaratilgan. Nutqning fonetik va fonemik rivojlanmaganligi kelajakda bolaning maktab yoshida o'rganish bilan bog'liq muammolarga olib kelishi mumkin. Agar kasallik davolanmasa, maktab yillarida u disleksiya va disgrafiyaning rivojlanishiga keladi. FFNR bo'lgan bolalar grammatika darslarida va o'qish paytida harflarni chalkashtira boshlaydilar, lekin ular tovushlarni quloq bilan to'g'ri idrok eta oladilar, so'zlarni soddalashtiradilar va ulardan tushunmaydigan harflar va bo'g'inlarni chiqarib tashlaydilar, shuningdek, harflarni tovushlar bilan bog'lay olmaydilar. Fonetik-fonemik komponentlarning holati bolaning kommunikativ madaniyatni egallashi uchun eng muhim shartlardan biridir. Ko'rsatilgan muammolar V.M. Messina, G.V. Kruchinskiy, Yu.M. Vernadskiy, N.I. Kasparova, B.Ya. Bulatovskaya va boshqalar tadqiqoti R.E. Levina, V.K. Orfinskaya, T.B. Filicheva, G.V. Chir-kina va T.A. Tkachenko nutqning fonetik va fonemik rivojlanmaganligini o'rganishga bag'ishlangan bo'lib, uning asosiy xususiyati tovushlarning shakllanishi va farqlanishi jarayonlarining to'liq emasligini ko'rsatdi. Olimlar o'z ishlarida fonemalarni to'liq idrok etish va ko'paytirish nutqning tovush tomonini to'liq o'zlashtirish, keyinchalik yozish ko'nikmalarini

shakllantirish uchun muhim ahamiyatga ega ekanligini ta'kidlaganlar.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risida"gi Farmoni. // O'zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari to'plami.– T., 2017 .– B.39.
2. 8.Ayupova M. Logopediya. –O'zbekiston Faylasuflari Milliy Jamiyati . Toshkent, 2007.
3. Ayupova M.Y. Logopediya: darslik/ M.Y. Ayupova; O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi. — T.: O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti, 2007. —560 b.
4. Ayupova M. «Korreksion ishlar metodikasi. (ma'ruzalar matni)». T 2005
5. Apreeva L.A. «Metodicheskie rekomendatsii i pourochnye razrabotki pobucheniya, chteniya i razvitiya rechi detey doshkolnogo vozrasta». Toshkent, 2000.